

R. Tabaszewski, *Odznaczenia w Służbie Celnej – część I*, „Monitor Prawa Celnego i Podatkowego” 2013, nr 9, s. 362-366;

R. Tabaszewski, *Odznaczenia w Służbie Celnej – część II*, „Monitor Prawa Celnego i Podatkowego” 2013, nr 10, s. 403-407;

Robert Tabaszewski

Odznaczenia w Służbie Celnej część I

I. Uwagi wstępne

Nagradzanie i wyróżnianie wybitnych jednostek oraz ich zasług oddanych dla Służby Celnej posiada odzwierciedlenie w głębokiej tradycji, sięgającej jeszcze czasów staropolskich¹. Wyróżnianie znakami zaszczytnymi, polegające na przyznaniu orderu, odznaczenia, medalu,

dypłomu czy też tytuł honorowego, początkowo funkcjonowało jako gest dokonywany przez władcę na rzecz konkretnej osoby lub grupy osób w zamian za wyjątkowe zasługi położone na rzecz dobra wspólnego. Prawo przyznawania znaków honorowych, od czasów Augusta II Mocnego, stanowiło jedną z podstawowych preroga-

tyw głowy państwa, jedynie w drodze wyjątku mogły je nadawać także inne podmioty. Tradycji odznaczeniowych nie przerwały nawet rozbiory Rzeczypospolitej, a następnie dualizm polskiego systemu odznaczeniowego, trwający aż do końca lat 80. XX w. Jednak dopiero stosunkowo niedawno, bo niewiele ponad czterdzieści lat temu,

powstały odrębne, resortowe odznaczenia przyznawane wyłącznie dla osób związanych z celnictwem².

Dla wyróżnienia zasług, cnót obywatelskich i wybitnych osiągnięć obywateli i cudzoziemców można nadawać określone znaki zaszczytne. Obecnie funkcjonuje kilka rodzajów znaków zaszczytnych: ordery, odznaczenia i odznaki honorowe. Najważniejszymi z nich są ordery, na których straży stoją poszczególne Kapituły Orderów, a drugie miejsce w hierarchii znaczenie posiadają odznaczenia państwowe, przybierające formy w postaci krzyży, medali lub gwiazd. Kategorię najniższą stanowią właśnie odznaki honorowe, w tym odznaki resortowe, co do zasady nadawane przez ministra właściwego dla danego resortu. Obecnie nie jest już natomiast możliwe nadawanie tytułów honorowych przez Państwo albo instytucje państwowe lub samorządu terytorialnego³. Szczegółowe zasady, na jakich następuje wnioskowanie, nadawanie, wręczenie, a także odbieranie orderów i odznaczeń, określa ustawa z 1992 r.⁴.

Nie wprowadziła ona jednak legalnej definicji orderów i odznaczeń, traktując je jako najwyższe wyróżnienia za zasługi cywilne i wojskowe. Podobnie należy zatem traktować odznaki honorowe w przeciwieństwie do odznak organizacyjnych i okolicznościowych.

Jak już wspomniano, od orderów i odznaczeń, co do zasady nadawanych przez Prezydenta, należy odróżnić szereg innych form wynagradzania zasług. Najczęściej, wyróżnienia te przybierają formę medali lub odznak honorowych, a regulowane są na poziomie niższym niż ustawa rządu, a mianowicie w formie rozporządzenia. Obecnie nadawanych jest ponad 10 medali i 13 odznak honorowych, przy czym katalog ten w ostatnich latach ulega systematycznemu poszerzeniu. Odznaki honorowe, w tym odznaki przyznawane za zasługi oddane dla Służby Celnej, stanowią część polskiego systemu odznaczeniowego⁵. Odznaki te, kształtem i wymiarami wyraźnie powinny się odróżniać od orderów, odznaczeń i medali. System odznaczeniowy, poza wymiarem honowania rzeczywistych

zasług poczynionych dla dobra społecznego, ma na celu wyróżnianie i promowanie pozytywnych postaw społecznych. Polityka ta ma ponadto zapewnić przede wszystkim ciągłość najlepszych tradycji Rzeczypospolitej Polskiej w wyróżnianiu zasług cywilnych i wojskowych położonych dla chwały i rozwoju państwa. Jak widać, poprzez nadawanie odznak o charakterze resortowym, w tym odznak honorowych dla osób zasłużonych w Służbie Celnej, kreowana jest jedna z ważniejszych polityk państwowych, polegających na promowaniu określonych wartości i postaw, które służą budowaniu spójności aksjologicznej nie tylko tej Służby, ale jak najszerzej pojmowanego dobra wspólnego⁶. Ważne jest zatem, aby uzyskiwały je osoby, które rzeczywiście na dane odznaczenie zasługują.

2. Odznaczenia dla celnictwa w okresie PRL

Celników i osoby związane z administracją celną, wyróżniano na zasadach ogólnych od początku istnienia polskich znaków zaszczytnych. Ustanowienie odrębnej odznaki nastąpiło jednak stosunkowo niedawno, bowiem w 1974 r., kiedy ustanowiono odznakę honorową „Za zasługi dla celnictwa PRL”. Odznaka miała charakter trzystopniowy, tzn., że była nadawana, w zależności od rangi poniesionej zasługi, w postaci odznaki złotej, srebrnej i brązowej. Odznaka stanowiła część systemu odznaczeniowego PRL, który funkcjonował od 1960 r.⁷. Została on zniesiona dopiero w 2000 r. w wyniku wprowadzenia do systemu nowej odznaki honorowej „Zasłużony dla Służby Celnej”⁸. Odznakę honorową nadawał Minister Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej, a w przypadku osób nie mających obywatelstwa polskiego lub zamieszkujących stale za granicą, następowało to w uzgodnieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych.

W zamierzeniu prawodawcy ludowego, odznaka „Za zasługi dla celnictwa PRL” miała być nadawana pracownikom administracji celnej odznaczającym się „wysokim pozio-

mem moralnym” za długoletnią nie-naganną pracę lub osiągnięcia w pracy zawodowej, jak również osobom spoza administracji celnej, które swą pracą albo działalnością w „szczególny sposób” przyczyniły się do osiągnięć w realizacji zadań organów celnych, a w konsekwencji do zapewnienia ochrony celnej interesów Państwa⁹. Wniosek o nadanie odznaki należało zgłosić co najmniej na 30 dni przed przewidywanym terminem wręczenia odznaki. Musiał zawierać określone dane dotyczące osoby przedstawionej do jej odznaczenia: imię i nazwisko, imiona rodziców, datę i miejsce urodzenia, adres zamieszkania, miejsce pracy i stanowisko służbowe oraz uzasadnienie wniosku. Z wnioskami o nadanie odznak zwracał się Prezes Głównego Urzędu Cei, który następnie przedstawiał je Ministrowi Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej. Przesłankami, które uprawniały do uzyskania odznaki były w szczególności: zapobieżenie nielegalnemu przewozowi przez granicę państwową materiałów i publikacji zawierających tajemnicę państwową lub służbową bądź mogących służyć celom sprzecznym z dobrem i interesami PRL; zapobieżenie naruszeniu obowiązujących przepisów prawnych z zakresu ochrony zdrowia ludzkiego, ochrony zwierząt, roślin, dóbr kultury czy interesu dewizowego; przyczynienie się do zapobieżenia nieprawidłowościom w obrocie towarowym z zagranicą, wskutek których mógłby ucierpieć interes społeczny.

Odznaka „Za zasługi dla celnictwa PRL” stanowiła składnik systemu aksjologicznego PRL wraz ze wszystkimi jego atrybutami, w tym symboliką socjalistyczną, wzorem graficznym odznaki oraz trybem i ceremoniałem państwowym towarzyszącym nadaniom¹⁰. Odznaka była wykonana z metalu i przybierała kształt kolisty z ośmioma symetrycznie rozłożonymi, czterema ozdobnymi występami, które pokryte były emalią w kolorze ciemnozielonym. Na pozostałych czterech innych występach był natomiast wygrawerowany ornament liści dębu. Skrajna odległość naprze-

ciwległych występów wynosiła 34 mm. Na licowej stronie odznaki znajdowała się stylizowana mapa Polski w kolorze ciemnozielonym, na tle której umieszczona była laska Merkurego w otoczeniu z jednej strony liści laurowych, z drugiej zaś dębowych. Wokół mapy, w kolistym pasku koloru białego, znajdował się napis „Za zasługi dla celnictwa PRL”¹¹. Koszty związane z wyrobem i nadawaniem odznaki były pokrywane ze środków budżetu centralnego w części dotyczącej Ministerstwa Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej.

Wręczenie odznaki „Za zasługi dla celnictwa PRL” odbywało się w sposób uroczysty. Co do zasady, odznakę nadawano i wręczano w dniu 22 lipca, wyjątkowo nadanie odznaki w innym terminie mogło nastąpić tylko w szczególnie uzasadnionych wypadkach. Odznaka kolejnego stopnia może być nadana wyłącznie tylko raz, a przy nadawaniu odznaki należało zachować kolejność w stopniach. Odstąpić od zachowania tej kolejności można było wyłącznie „w szczególnie uzasadnionych wypadkach”. Wraz z wręczeniem odznaki wręczano także legitymację stwierdzającą przyznanie odznaki. Odznakę, zawieszoną na ciemnozielonej wstążce o szerokości 37 mm, z pionowym paskiem środkowym o szerokości 12 mm koloru czerwonego oraz dwoma białymi paskami o szerokości 3 mm po bokach, należało nosić się na lewej stronie piersi. Zamiast odznaki można było nosić miniatury, a na mundurze baretki.

Przyznanie odznaki pracownikowi organów celnych wiązało się z przywilejem korzystania z pierwszeństwa przy: przyznawaniu kolejnych grup uposażenia, przenoszeniu na wyższe stanowiska służbowe oraz przedstawianiu wniosków o nadanie orderów i odznaczeń państwowych. Podobnie jak w przypadku innych znaków zaszczytnych, możliwe było pozbawienie odznaki. Przede wszystkim odznaki mógł pozbawić Minister Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej w razie stwierdzenia, że nadanie nastąpiło wskutek wprowa-

dzenia w błąd lub że osoba wyróżniona stała się niegodna jej posiadania. Utrata odznaki następowała w razie pozbawienia posiadacza odznaki praw publicznych na mocy prawomocnego wyroku sądowego¹². Ewidencję nadanych odznak prowadził Główny Urząd Ceł, a w przypadku utraty odznaki fakt ten odnotowywano w aktach osobowych pracownika.

Oprócz odznaki „Za zasługi dla celnictwa PRL”, równolegle była przyznawana także odznaka honorowa „Za zasługi w ochronie porządku publicznego” nadawana przez Prezesa Rady Ministrów oraz Ministra Spraw Wewnętrznych¹³. Zgodnie z uchwałą Odznakę „Za zasługi w ochronie porządku publicznego” miano nadawać osobom, które swoją pracą lub działalnością przyczyniły się do umocnienia ładu i porządku publicznego. Znamienne dla systemu odznaczeń PRL, że aktu wręczenia odznaki i legitymacji dokonywał, poza Ministrem Spraw Wewnętrznych, komendant wojewódzki Milicji Obywatelskiej lub terenowy organ administracji państwowej. Kolejną odznakę resortową „W Służbie Narodu”, odpowiadającą zakresowo dzisiejszemu „Medalowi za Długoletnią Służbę”, przyznawano w okresie wieloletniej, wzorowej służby osobom, które zdaniem władz państwowym wyróżniły się przy wykonywaniu zadań w ochronie spokoju, porządku i bezpieczeństwa publicznego¹⁴. Kolejnym zaszczytnym wyróżnieniem była odznaka „Za zasługi w ochronie granic PRL” nadawana od 1975 r. przez Ministra Spraw Wewnętrznych¹⁵. Odznakę wręczało się z okazji Święta Odrodzenia Polski – 22 lipca, rocznicy powołania Wojsk Ochrony Pogranicza – 10 czerwca i Dnia Wojska Polskiego – 12 października. Przyznawana była w szczególności w uznaniu zasług położonych w ochronie granic Państwa.

W 1990 r. trzy wspomniane odznaki wycofano z systemu orderów i odznaczeń jako obce dla systemu aksjologicznego III RP¹⁶. Obecnie, osobom szczególnie zasłużonym dla celnictwa, oprócz odznaki „Zasłużony dla Służby

Celnej”, można przyznawać Medal „Za Zasługi dla Straży Granicznej” jako odznaki resortowe¹⁷. Odznakę „Zasłużony dla Służby Celnej” przyznawano do 2004 r.¹⁸. Obok sztandaru Służby Celnej, odznaka taka, jako składnik tożsamości członków Służby, miały nawiązywać do tradycji administracji celnej. Odznakę honorową, osobom wyróżniającym się w Służbie Celnej lub mającym szczególne zasługi dla Służby Celnej mógł nadawać Minister Finansów. W drodze delegacji ustawowej, Rada Ministrów określiła, w drodze rozporządzenia, wzór odznaki, szczegółowe zasady i tryb jej nadawania, a także sposób jej noszenia oraz wzór wniosku o nadanie odznaki i legitymacji.

Niezależnie od tego, iż powyższa regulacja miała charakter wadliwy, dla zachowania porządku należy przytoczyć zasady, na jakich odbywało się przyznawanie i wręczanie odznaki honorowej „Zasłużony dla Służby Celnej” w l. 1999-2009. Przede wszystkim, uprawnieniem do nadania odznaki dysponował Minister Finansów, który mógł ją nadawać z inicjatywy własnej lub na wniosek dość szerokiego kręgu podmiotów: ministra, kierownika urzędu centralnego, organu administracji rządowej w województwie, organu samorządu terytorialnego, kierownika przedstawicielstwa dyplomatycznego lub urzędu konsularnego Rzeczypospolitej Polskiej. Decyzja o nadaniu odznaki musiała być także poprzedzona opinią Prezesa Głównego Urzędu Ceł, z wyłączeniem przypadków, w których Prezes sam występował z wnioskiem o nadanie odznaki. Odznaka mogła być przyznana obywatelowi polskiemu, jak i osobie nie posiadającej obywatelstwa polskiego. W tym ostatnim wypadku, nadanie odznaki następowało w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych.

Bez wątplenia, wzór odznaki nawiązywał do dawnej Odznaki „Za zasługi dla celnictwa PRL”, zarówno pod względem ornamentyki, symboliki, jak i zastosowanego wzornictwa. Odznaka była wykonana z metalu koloru szarego (*sic!*) i miała kształt

okrągły. Podstawą odznaki był krzyż równoramienny o stylizowanych zakończeniach ramion. Ramiona te były pokryte emalią w kolorze ciemnozielonym, a pomiędzy nimi, na czterech występkach, były wygrawerowane ornamenty liści laurowych i dębowych, przy czym skrajna odległość naprzeciwległych występków wynosiła 35 mm. Na przedniej stronie odznaki znajdował się stylizowany kontur Polski, w kolorze ciemnozielonym, na którego tle umieszczono laskę Merkurego w otoczeniu, z jednej strony – liści laurowych, z drugiej zaś – liści dębowych. Wokół konturu Polski, w kolistym pasku koloru białego, znajdował się napis koloru szarego „Zasłużony dla Służby Celnej”. Przednia strona odznaki była emaliowana. Na odwrotnej stronie odznaki znajdowało się umocowane zapięcie. Koszty związane z nadawaniem odznaki były pokrywane z budżetu państwa w części dotyczącej Głównego Urzędu Ceł.

W związku z tym iż, w poprzednim stanie prawnym odznaka była jedno-stopniowa, przyjęto również zasadę, że odznaka mogła być nadana tej samej osobie tylko raz. Z wnioskiem o nadanie odznaki występowało się do Ministra Finansów, w terminie co najmniej trzy miesiące przed przewidywanym przez wnioskodawcę terminem wręczenia odznaki. Wniosek o nadanie odznaki musiał zawierać określone dane personalne osoby przedstawionej do wyróżnienia wraz z informacją o osiągnięciach uzasadniających nadanie odznaki¹⁹. Co ciekawe, odznakę, zgodnie ze wskazówkami zawartymi w rozporządzeniu, nakazano nosić na prawej stronie piersi. Uroczystego wręczenia odznaki wraz z legitymacją stwierdzającą jej nadanie dokonywał Minister Finansów lub osoba przez niego upoważniona. Jednocześnie, Minister przekazywał Prezesowi Głównego Urzędu Ceł informację o osobach wyróżnionych odznaką, ten ostatni był bowiem zobowiązany do prowadzenia ewidencji osób wyróżnionych. W przeciwieństwie jednak do poprzedniego stanu prawnego, z uzyskaniem odznaczenia nie wiązały się już żadne

dotatkowe korzyści ani uprawnienia. W takim kształcie odznaka funkcjonowała w polskim systemie znaków zaszczytnych do dnia 4 czerwca 2000 r. **mgr Robert Krzysztof Tabaszewski** Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II WPPKiA, Katedra Praw Człowieka

Przypisy

- 1 Uchwała Nr 96 Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 1974 r. w sprawie ustanowienia odznaki „Za zasługi dla celnictwa PRL” (M.P. z 1974 r. Nr 17, poz. 1050).
- 2 J. Szreniawski, *Historia orderów jako odzwierciedlenie zmian zachodzących w państwie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawo” 2006, nr 4, s. 438-439.
- 3 K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks Karny. Cześć ogólna. Komentarz*, Kraków 1998, s. 337.
- 4 Ustawa z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach (Dz.U. z 1992 r. Nr 90, poz. 450 ze zm.), (dalej jako: ustawa z 1992 r.).
- 5 Ustawa z dnia 21 grudnia 1978 r. o odznakach i mundurach. (Dz.U. z 1978 r. Nr 31, poz. 130 ze zm.).
- 6 Okólnik nr 617/II.O.P./22 w sprawie przedstawiania wniosków o odznaczenie orderami polskimi (Dz.Urz. Ministra Sprawiedliwości z 1922 r. Nr 21).
- 7 Ustawa o orderach i odznaczeniach z dnia 17 lutego 1960 r. (Dz.U. z 1960 r. Nr 10, poz. 66).
- 8 Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 kwietnia 2000 r. w sprawie odznaki honorowej „Zasłużony dla Służby Celnej” (Dz.U. z 2000 r. Nr 41, poz. 477); (dalej jako: Rozporządzenie z 1971 r.).
- 9 Por. W. Bigoszevska, *Polskie ordery i odznaczenia*, Warszawa 1989, s. 89-93.
- 10 Zarządzenie Ministra Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej z dnia 27 kwietnia 1974 r. w sprawie ustalenia wzoru odznaki „Za zasługi dla celnictwa PRL” oraz zasad i trybu jej nadawania (M.P. z 1974 r. Nr 17, poz. 107).

- 11 Zob. § 1 ust. 1 Rozporządzenia z 1971 r.
- 12 Zob. Z. Demidow, *Pozbawienie praw publicznych a utrata orderów, odznaczeń i tytułów honorowych*, „Państwo i Prawo” 1973, z. 5, s. 89-93.
- 13 Uchwała Nr 219 Rady Ministrów z dnia 15 października 1971 r. w sprawie ustanowienia odznaki „Za zasługi w ochronie porządku publicznego” (M.P. z 1971 r. Nr 52, poz. 335); Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 10 listopada 1971 r. o sprostowaniu błędu w uchwale nr 219 Rady Ministrów z dnia 15 października 1971 r. w sprawie odznaki „Za zasługi w ochronie porządku publicznego” (M.P. z 1971 r. Nr 53, poz. 347).
- 14 Uchwała Nr 90 Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 1974 r. w sprawie ustanowienia odznaki „W Służbie Narodu” (M.P. z 1974 r. Nr 18, poz. 108).
- 15 Uchwała Nr 103 Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1975 r. w sprawie ustanowienia odznaki „Za zasługi w ochronie granic PRL” (M.P. z 1975 r. Nr 22, poz. 135).
- 16 Uchwała Nr 188 Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1990 r. w sprawie uchylecia niektórych uchwał Rady Ministrów (M.P. z 1990 r. Nr 46, poz. 351).
- 17 Ustawa z dnia 8 października 2004 r. o ustanowieniu Medalu za Zasługi dla Straży Granicznej (Dz.U. z 2004 r. Nr 268, poz. 2662).
- 18 Ustawa z dnia 24 lipca 1999 r. o Służbie Celnej (Dz.U. z 2004 r. Nr 156, poz. 1641 ze zm.).
- 19 Wnioski musiały zawierać następujące dane osoby wnioskowanej o odznaczenie: imiona, nazwisko, numer ewidencyjny PESEL, data urodzenia, imię ojca, miejsce zamieszkania, obywatelstwo, dokument tożsamości, miejsce zameldowania na pobyt stały, wykształcenie, zawód, miejsce pracy lub służby, stanowisko służbowe, stopień, a także staż pracy (służby) ogółem.

Robert Tabaszewski

Odznaczenia w Służbie Celnej część II

3. Odznaka honorowa „Zasłużony dla Służby Celnej”

W aktualnym stanie prawnym, narzędziami państwowej polityki odznaczeniowej w Służbie Celnej są trzy kate-

gorie wyróżnień: dyplomy, odznaka honorowa „Zasłużony dla Służby Celnej” oraz ordery i odznaczenia państwowe. Wspólną ich cechą, jako form zaszczytnych, jest niemajątkowy, a jedy-

nie zaszczytny charakter uzyskanego wyróżnienia. Od 2009 r. wprowadzony został kompleksowy system nagradzania i odznaczania za wzorową i nienaganną służbę¹. Za szczególne osiągnięcia

w Służbie Celnej funkcjonariuszowi tej Służby mogą być udzielane wyróżnienia w postaci dyplomu, krótkoterminowego urlopu wypoczynkowego w wymiarze do 10 dni, nagrody pieniężnej lub rzeczowej, mianowania na wyższy stopień służbowy, przyznania odznaki honorowej, a także przedstawienie do odznaczenia państwowego. Ustawowymi przesłankami umożliwiającymi udzielenie wyróżnienia są: wzorowe wykonywanie obowiązków, przejawianie inicjatywy, doskonalenie kwalifikacji zawodowych, przy czym katalog powyższych przesłanek nie ma charakteru nie zamkniętego. Należy jednak podkreślić, że wszelkie formy wyróżnień, a zwłaszcza przybierające formę odznak, odznaczeń i orderów mają charakter ekstraordynaryjny i nie mogą być przyznawane jedynie za dobre i należyte wykonywanie swojej pracy i obowiązków².

Ustawa z 2009 r. wprowadziła gradację przyznawanych wyróżnień. Obecnie, najniższą formą polityki odznaczeniowej w Służbie Celnej, jest dyplom. Z praktyki natomiast wynika, że uzyskanie orderu czy odznaki honorowej poprzedzają wyróżnienia w postaci dyplomu, nagrody pieniężnej i rzeczowej, a także mianowania na wyższy stopień służbowy. Dyplomu można udzielić funkcjonariuszowi Służby Celnej pod warunkiem dokonania czynu świadczącego o wyjątkowym zaangażowaniu lub działania kształtującego pozytywny wizerunek Służby. Nie została natomiast sprecyzowana forma takiego dyplomu, co pozwala na pewną dowolność w tworzeniu i formowaniu ich treści. W praktyce dyplomy te przybierają różne nazwy i przyznawane są m.in. jako „dyplomy okolicznościowe”, „dyplomy uznania”, „dyplomy za szczególne osiągnięcia w służbie” w zależności od tego kto jest wystawcą i wręczającym dany dyplom. Elementem konstytuującym dyplom, oprócz danych osoby nim wyróżnianej, opisu za jakie czyny dyplom jest przyznawany oraz danych osoby wyróżnionej i miejsca wystawienia, jest podpis wraz z wyszczególnieniem stanowiska służbowego wystawcy

Odznaka honorowa „Zasłużony dla Służby Celnej” jest nadawana w celu uhonorowania osób szczególnie zasłu-

żonych dla Służby Celnej. Dzieli się na trzy stopnie: stopień I stanowi złota odznaka „Zasłużony dla Służby Celnej”, stopień II – srebrna odznaka „Zasłużony dla Służby Celnej”, natomiast III stopień stanowi brązowa odznaka „Zasłużony dla Służby Celnej”. Ustawa nie precyzuje natomiast, co należy rozumieć pod pojęciem „szczególnie zasłużonych”. Pewną wskazówką interpretacyjną jest pojęcie „szczególnych osiągnięć” w Służbie Celnej, przez co należy rozumieć zwłaszcza: wzorowe wykonywanie obowiązków, przejawianie inicjatywy, doskonalenie kwalifikacji zawodowych. Rozumienie to jest jednak błędne, w literaturze zgodnie przyjmuje się bowiem, że otrzymanie odznaczenia powinno być związane z określonymi zasługami, cnotami obywatelskimi, wybitnymi osiągnięciami.

Odznaki nie powinny być zatem przyznawane za wykonywanie powierzonych jednostce obowiązków, takich jak dobrze wykonana praca, czy inne sumienne wypełnianie powierzonych obowiązków³. Zgodnie z dotychczasową praktyką, zasadne jest jedynie wyróżnianie zasług, cnót obywatelskich i wybitnych osiągnięć położonych w czasie pokoju lub wojny dla chwały i rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej⁴. Odznaka może być nadana w szczególności w uznaniu: osiągnięć w wieloletniej i nienagannej służbie w Służbie Celnej, osiągnięć w popularyzacji i wdrażaniu do praktyki nowych rozwiązań ekonomiczno-finansowych oraz usprawnień w dziedzinie organizacji i techniki służby, działalności naukowej i dydaktycznej w dziedzinie Służby Celnej, a także osiągnięć w dziedzinie rozwijania stosunków celnych z odpowiednimi instytucjami zagranicznymi.

Mając na uwadze sprawne przeprowadzenie postępowania, ujednoczenie sposobu składania wniosków oraz zapewnienie przyznawania odznaczeń osobom szczególnie zasłużonym, szczególności dotyczące odznaki, jak i trybu udzielenia wyróżnień określa rozporządzenie Ministra Finansów⁵. Od 8 września 2010 r. obowiązuje nowy tryb w sprawach o nadanie odznaki „Zasłużony dla Służby Celnej”⁶. Prawo do przyznawania i nadawania i wręczania odznaki „Zasłużony dla Służby Celnej”

przysługuje ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych, czyli Ministrowi Finansów. Minister przyznaje odznakę z własnej inicjatywy lub na pisemny wniosek organu administracji rządowej, Szefa Służby Celnej, dyrektora izby celnej, kierownika przedstawicielstwa dyplomatycznego lub urzędu konsularnego Rzeczypospolitej Polskiej. Odznaka może być przyznana obywatelowi polskiemu, jak i cudzoziemcowi. W tym ostatnim wypadku, nadanie odznaki następuje po uzyskaniu opinii Ministra Spraw Zagranicznych.

Wnioski o przyznanie Odznaczenia „Zasłużony dla Służby Celnej” według określonego wzoru składa się do Ministra Finansów. Zawierają one dane osoby przedstawionej do wyróżnienia: imiona i nazwisko, numer ewidencyjny PESEL, datę i miejsce urodzenia, imiona rodziców, państwo zamieszkania, obywatelstwo, oznaczenie dokumentu tożsamości, adres, wykształcenie, zawód, miejsce pracy lub służby, stanowisko służbowe, stopień służbowy, staż pracy lub służby, a także wszystkie posiadane ordery, odznaczenia lub odznaki. Integralną częścią wniosku jest jego uzasadnienie, opinia Szefa Służby Celnej, opinia Ministra Spraw Zagranicznych, nazwa i podpis wnioskodawcy oraz datę wniosku, przewidywany termin wręczenia odznaki. Decyzję o przyznaniu bądź odmowie przyznania odznaki podejmuje Minister Finansów. Wniosek o nadanie odznaki „ZASŁUŻONY DLA SŁUŻBY CELNEJ” Minister Finansów rozpatruje nie później niż na tydzień przed przewidywanym terminem jej wręczenia, wskazanym we wniosku o nadanie odznaki, czyli najczęściej do 14 września.

Odznaka „Zasłużony dla Służby Celnej” w tym samym stopniu może być nadana tej samej osobie tylko raz⁷. Pewnym ustawowym *novum* jest przyjęcie zasady, że osobie już wyróżnionej odznaką „Zasłużony dla Służby Celnej” nie nadaje się tej odznaki w stopniu niższym od posiadanego. Oznacza to, że można nadać odznakę w stopniu wyższym od posiadanego przez zgłoszonego do odznaczenia. Co więcej, rozporządzenie wprowadziło ograniczenia ilościowe, jednak nie określono, co

w sytuacji w której z wniosek o nadanie odznaki dotyczy osoby, która już uzyskała odznaczenie w poprzednim stanie normatywnym, kiedy odznaka była jednostopniowa. Wydaje się, że osobie takiej można nadać odznakę honorową stopnia I i II, traktując odznakę uzyskaną pod rządami poprzedniego rozporządzenia jako odznakę III stopnia. W praktyce, kandydatury osób posiadających już odznakę III stopnia zostają jednak zgłaszane do wyróżnień ponadresortowych, czyli orderów i odznaczeń nadawanych przez Prezydenta⁸. Co ciekawe, po raz pierwszy określono szczegółowo starszeństwo oraz kolejność noszenia odznak i sposobów ich noszenia⁹. W razie rozbieżności pomiędzy tymi dwoma regulacjami, pierwszeństwo należy przyznać regulacjom prezydenckim.

Zachowano dotychczasową stylistykę Odznaki. Jej podstawą jest krzyż równoramienny o stylizowanych zakończeniach ramion. W zależności od stopnia odznaki, ramiona krzyża zostały pokryte emalią w kolorze ciemnozielonym z obramowaniem, złożonym, srebrzonym albo patynowanym na brązowo. Pomiedzy ramionami krzyża, na czterech występach, znajdują się wygrawerowane ornamenty liści laurowych i dębowych, przy czym skrajna odległość naprzeciwległych występów wynosi 45 mm. Pośrodku odznaki znajduje się stylizowany kontur terytorium RP, w kolorze ciemnozielonym i o srebrzonym konturze, umieszczony na okrągłej tarczy. Na tle konturu terytorium RP jest umieszczony srebrzony znak graficzny Służby Celnej. Wokół tarczy, na białym emaliowanym pierścieniu, znajduje się napis „ZASŁUŻONY DLA SŁUŻBY CELNEJ”. U góry odznaki znajduje się uszko i kółko do zawieszenia na wstążce, a wykonane z metalu, natomiast sama odznaka jest zawieszona na wstążce długości 55 mm i szerokości 38 mm, z paskiem koloru błękitnego o szerokości 10 mm w środku oraz z symetrycznymi względem środka pionowymi paskami koloru: ciemnozielonego o szerokości 1 mm, błękitnego o szerokości 1 mm, ciemnozielonego o szerokości 5 mm, czerwonego o szerokości 2 mm, białego o szerokości 2 mm oraz ciemnozielonego o szerokości 3 mm.

Odznaczenia odbywają się zasadniczo w dniu 21 września, który jest Dniem Służby Celnej, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach również w innych terminach.¹⁰ W tym dniu następuje także wręczenie także innych wyróżnień i nagród dla funkcjonariuszy Służby Celnej. Osoba zgłoszona do odznaczenia, w dniu wręczenia przybiera w ubraniu galowym, a jeśli została już wcześniej odznaczona przez władze państwowe RP, także wraz z posiadaną odznaką najwyższego stopnia. Odznakę wraz z legitymacją w zależności od sytuacji, wręcza Minister Finansów lub osoba przez niego upoważniona, natomiast poza terytorium RP odznakę może wręczyć kierownik przedstawicielstwa dyplomatycznego lub urzędu konsularnego RP. Wręczenie odznaki dokonuje się w sposób i w okolicznościach zapewniających uroczysty charakter tego aktu wręczenia. Wręczenie poprzedza się odczytaniem treści decyzji Ministra o nadaniu odznaki i wypowiedzeniem formuły: „wręczam odznakę „Zasłużony dla Służby Celnej”” lub z upoważnienia Ministra: „wręczam odznakę „Zasłużony dla Służby Celnej””. Formuła ta zatem jest zbliżona do formuły wypowiedzianej przez Prezydenta podczas wręczenia orderów i odznaczeń¹¹. Po wręczeniu odznaki, osobie, której nadano odznakę „Zasłużony dla Służby Celnej”, wręcza się także legitymację potwierdzającą nadanie tej odznaki. Pominięcie formuły przez wręczającego jest niedopuszczalne. Natomiast podniosłość tej uroczystości nie może zostać zakłócona trudnościami z wpięciem odznaki, nałożeniem wstęgi lub przekazywaniem pudełka do orderu, czego kategorycznie nie powinna robić osoba wręczająca¹².

Zasadniczo polskie odznaki zaszczytne nosi się przed zagranicznymi, co wynika nie tyle z aktów normatywnych, co z ustalonych zwyczajów¹³. Odznakę „Zasłużony dla Służby Celnej” nosi się w trakcie uroczystości państwowych, zwłaszcza z udziałem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Marszałka Sejmu, Marszałka Senatu, Prezesa Rady Ministrów, Ministra lub Szefa Służby Celnej, uroczystych obchodów świąt narodowych i Dnia Służby Celnej, uroczystości wręczenia orderów i odznaczeń oraz odznak honorowych,

a także innych uroczystości państwowych. W tym ostatnim przypadku, chodzi o dni takie jak: Nowy Rok, dni świąt narodowych państw obcych, nabożeństwa i obchody świąt kościelnych z udziałem osobistym bądź przedstawicieli Prezydenta, Marszałka Sejmu, Marszałka Senatu lub Prezesa Rady Ministrów, udział w defiladach wojskowych, a także obchody rocznic i innych świąt okolicznościowych.

Odznakę można nosić w formie pełnej odznaki, miniaturki lub baretki. W przypadku posiadania odznaki w dwóch lub więcej stopniach, nosi się Odznakę „Zasłużony dla Służby Celnej” najwyższego stopnia. W praktyce, nie nosi się jednak tej Odznaki, jeśli posiada się ordery i odznaczenia, nadane przez Prezydenta, mające nieporównywalnie większe znaczenie w polskim systemie odznaczeniowym. Natomiast w przypadku nieposiadania orderów, odznaczeń i innych odznak honorowych, Odznakę nosi się na ubiorze z kołnierzem wykładanym ponad górną kieszeń, przy czym wstążkę podkłada się do połowy pod klapę kołnierza, na ubiorze zapinanym pod szyję wstążkę umieszcza się w odległości około 3 cm od linii zapięcia guzików. Nigdy natomiast nie nosi się jednocześnie pełnej odznaki oraz jej miniaturki lub baretki. Odznaka noszona jest na lewej stronie piersi, zaraz po odznakach orderów i odznaczeń, a przed innymi odznakami honorowymi. Miniaturę lub baretkę odznaki można nosić w sytuacjach, w których nie jest wymagane noszenie pełnej odznaki. Na mundurach natomiast nosi się wyłącznie baretkę, z wyjątkiem uroczystych obchodów świąt narodowych i Dnia Służby Celnej. W przypadku posiadania odznaki w dwóch lub więcej stopniach, nosi się miniaturkę lub baretkę najwyższego z posiadanych stopni odznaki. Baretka odznaki noszona jest na lewej stronie piersi, bezpośrednio nad środkiem klapki górnej kieszeni.

Utrzymano zasadę, że dane osoby wyróżnionej odznaką podlegają ewidencji, która obejmuje imiona i nazwisko, numer ewidencyjny PESEL, rodzaj i numer dokumentu tożsamości, stanowisko służbowe. Do ewidencji dołącza się wnioski, o nadanie odznaki, przy

czym wydaje się, że ewidencjonowaniu powinny podlegać także wnioski, które zostały rozpatrzone negatywnie. Prowadzeniem ewidencją osób wyróżnionych odznaką zajmuje się jednak z komórek organizacyjnych w Ministerstwie Finansów¹⁴. W związku z tak szczegółowym uregulowaniem kwestii związanych z prowadzoną ewidencją, wydaje się, że nie jest możliwe pośmiertne występowanie z wnioskiem o odznaczenie, co nie wyklucza jednak nadań pośmiertnych, w sytuacji, w której w trakcie procedury wnioskowana do odznaki dana osoba zmarła¹⁵. Podobnie jak ma to miejsce w odniesieniu orderów i odznaczeń, w przypadku zagubienia albo zniszczenia odznaki lub legitymacji, na wniosek osoby wyróżnionej, wydaje się odpłatnie wtórny egzemplarz odznaki lub legitymacji, czyli tzw. wtórnik. Pozbawienie i odebranie odznaki jest w dalszym ciągu możliwe, przy czym odbywa się na zasadach ogólnych, przy czym decyzję o pozbawieniu odznaki może podjąć Minister Finansów¹⁶. Należy także zaznaczyć, że pozbawienie odznaki może być także rezultatem orzeczenia przez sąd środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych oraz orzeczenia kary przez Trybunał Stanu¹⁷.

4. Uwagi końcowe

Od przyznawanych w obecnym stanie prawnym odznak honorowych „Zasłużony dla Służby Celnej”, należy odróżnić pozostałe formy wyróżniania, które należy traktować jako składniki wynagrodzenia Służbie Celnej. Przede wszystkim, przyznawane są w dalszym ciągu nagrody pieniężne, ze specjalnie w tym celu utworzonego funduszu nagród¹⁸. Taki fundusz, który jest finansowany ze środków budżetu państwa określonych w części 19, tworzy Rada Ministrów w wysokości 3% planowanych środków na uposażenia¹⁹. Nagrody przyznawane są w szczególności za wzorowe wypełnianie powierzonych zadań służbowych, przejawianie inicjatywy w zakresie doskonalenia organizacji i efektywności służby. Nie są to jedyne przesłanki, w oparciu, o które można przyznać nagrody, katalog zasług i osiągnięć, podobnie jak w przypadku przesłanek ustawowych, nie ma bowiem charakteru zamkniętego²⁰.

Podmiotami uprawnionymi do przyznania nagród, w tym dyplomów są: dyrektor izby celnej, który przyznaje je funkcjonariuszom pełniącym służbę w izbie celnej wraz z podległymi urzędami celnymi, natomiast nagrody dyrektorom izb celnych oraz funkcjonariuszom pełniącym służbę w Ministerstwie Finansów przyznaje Szef Służby Celnej, a nagrody dla Szefa Służby Celnej mogą być przyznane przez Ministra Finansów. Zasadniczo, nagrody przyznawane są na wniosek bezpośredniego przełożonego funkcjonariusza, który kieruje się odpowiednio do Szefa Służby Celnej albo dyrektora izby celnej, z zachowaniem drogi służbowej. Nagrody mogą być także przyznane z własnej inicjatywy przez Szefa Służby Celnej oraz dyrektora izby celnej. Warunki i tryb udzielania pozostałych wyróżnień funkcjonariuszom celnym określa rozporządzenie z 2010 r.²¹.

Niezależnie od postępowania w sprawie nadania odznaki honorowej „Zasłużony dla Służby Celnej”, osoby zainteresowane mogą starać się o uhonorowanie innymi resortowymi znakami zaszczytnymi, a także zgłoszeniem do otrzymania orderów i odznaczeń. W tym ostatnim wypadku, wnioski należy składać na zasadach ogólnych, określonych w ustawie²². Katalog podmiotów upoważnionych do wystąpienia z inicjatywą w tej sprawie jest dość szeroki, co oznacza, że przedstawiciele władz państwowych godzą się na przedstawianie inicjatywy w tym zakresie społeczeństwu. Należy pamiętać, że w przypadku orderów i odznaczeń, niezależnie od tego kto był inicjatorem i wnioskodawcą, decyzję o przyznaniu bądź odmowie przyznania orderu bądź odznaczenia podejmuje Prezydent. Ordery i odznaczenia mogą być przyznane funkcjonariuszom i pracownikom polskiej administracji celnej także na okolicznościowych uroczystościach, takich jak Międzynarodowy Dzień Celnictwa²³.

W ostatnich latach obserwuje się zwiększoną liczbę nadań, co może świadczyć o rosnącej popularności i społecznym odbiorze polskich znaków zaszczytnych i ich roli jaką pełnią w uhonorowaniu działalności i wybitnych osiągnięć, a także zainteresowaniem władz tą formą wyróżniania jed-

nostek²⁴. Dane odznaczenie posiada określoną rangę i znaczenie w państwowym systemie, o ile nie jest one nadawane zbyt często. W szczególności chodzi o możliwość wyróżniania znakami zaszczytnymi za relatywnie niewielkie osiągnięcia, takie jak staż pracy czy sumienne wykonywanie obowiązków, za które należały raczej kierować do przedstawienia wniosku do Prezydenta o nadanie restytuowanego niedawno Medalu za Długoletnią Służbę²⁵. Natomiast przyznawanie wszelkich znaków zaszczytnych, mając na uwadze podniosły charakter uroczystości oraz dbając o odpowiednią oprawę, powinno odbywać się w podniosłej atmosferze Święta Państwowego, wolnej od codziennej rutyny, zgodnie z zachowaniem protokołu, najczęściej z udziałem zaproszonych gości. W niektórych bowiem sytuacjach, zarówno sposób, jak i forma dokonanego wręczenia, może być bardziej istotna od rangi samego znaku zaszczytnego.

mgr Robert Krzysztof Tabaszewski
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II WPPKiA, Katedra Praw Człowieka

Przypisy

- 1 Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Celnej (Dz.U. z 2009 r. Nr 168, poz. 1323 i Nr 201, poz. 1540 oraz z 2010 r. Nr 182, poz. 1228 ze zm.); (dalej jako: Ustawa z 2009 r.).
- 2 J. Szreniawski, *Wybrane problemy nadawania orderów i odznaczeń*, [w:] *Państwo prawa. Administracja. Sądownictwo. Prace dedykowane prof. dr. hab. Januszowi Łętowskiemu w 60. rocznicę urodzin*, pod red. A. Łopatka, A. Wróbel, S. Kiewlicz, Warszawa 1998, s. 377, 388.
- 3 B. Banaszak *Kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dotyczące orderów i odznaczeń*, „Przegląd Sejmowy” 2002, nr 4, s. 27-38.
- 4 Zob. R. Tabaszewski, *Komentarz do art. 1*, [w:] P. Jakubowski, R. Tabaszewski, *Ustawa o orderach i odznaczeniach. Komentarz*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013 (w druku).
- 5 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 14 Grudnia 2010 r. w sprawie udzielania wyróżnień funkcjonariuszom

- szom celnym (Dz.U. z 2010 r. Nr 237, poz. 1575).
- 6 Rozporządzenie było poprzedzone rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 3 kwietnia 2000 r. w sprawie udzielania wyróżnień funkcjonariuszom celnym (Dz.U. z 2009 r. Nr 27, poz. 323), które na podstawie art. 242 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Celnej (Dz.U. Nr 168, poz. 1323 i Nr 201, poz. 1540 oraz z 2010 r. Nr 182, poz. 1228) utraciło moc z dniem 1 listopada 2010 r.
- 7 Zob. art. 1 ust. 1 ustawy z 1992 r.
- 8 Zob. art. 1 ust. 2 ustawy z 1992 r.
- 9 Na marginesie należy zauważyć, że treści § 9-11 Rozporządzenia z dnia 11 sierpnia 2010 r. stanowią *superfluum* w stosunku do regulacji zawartych m.in. w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 listopada 1992 r. w sprawie opisu, materiału, wymiarów, wzorów rysunkowych oraz sposobu i okoliczności noszenia odznak orderów i odznaczeń (Dz.U. z 1992 r. Nr 90, poz. 452 ze zm.).
- 10 Zob. art. 14 ustawy z 2009 r.
- 11 Zob. R. Tabaszewski, *Komentarz do art. 33*, [w:] P. Jakubowski, R. Tabaszewski, *Ustawa o orderach i odznaczeniach. Komentarz*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013.
- 12 T. Orłowski, *Protokół dyplomatyczny. Ceremoniał i etykieta*, Warszawa 2005, s. 54.
- 13 Zob. R. Tabaszewski, *Komentarz do art. 9*, [w:] P. Jakubowski, R. Tabaszewski, *Ustawa o orderach i odznaczeniach. Komentarz*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013.
- 14 Zob. § 48 ust. 2 pkt 18 Regulaminu Organizacyjnego Ministerstwa Finansów nadanego Zarządzeniem Nr 34 Ministra Finansów z dnia 27 lipca 2012 r. w sprawie nadania Regulaminu Organizacyjnego Ministerstwa Finansów.
- 15 Szerzej na ten temat: J. Mazurkiewicz, *Pośmiertne nadawanie orderów i odznaczeń*, „Palestra” 2012, nr 7-8, s. 9-20.
- 16 Zob. R. Tabaszewski, *Komentarz do art. 36*, [w:] P. Jakubowski, R. Tabaszewski, *Ustawa o orderach i odznaczeniach. Komentarz*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013.
- 17 Por. D. Szeleszczuk, *Treść środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych*, „Prawo – Administracja – Kościół” 2005, nr 4, s. 152-158.
- 18 Art. 141 ust. 1 pkt 3 ustawy z 2009 r.
- 19 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 stycznia 2010 r. w sprawie funduszu nagród za szczególne osiągnięcia w Służbie Celnej (Dz.U. z 2010 r. Nr 8, poz. 54).
- 20 Szerzej na ten temat: A. Halicki, *Problematyka wyróżnień funkcjonariuszy celnych*, „MPCiP” 2013, nr 1, s. 19-22.
- 21 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 14 grudnia 2010 r. w sprawie udzielania wyróżnień funkcjonariuszom celnym (Dz.U. z 2010 r. Nr 237, poz. 1575).
- 22 Zob. P. Kuczma, *Nadawanie orderów i odznaczeń państwowych jako prerogatywa prezydenta*, [w:] Profesora Jana Bocia *styl, słowa, szkoła*, pod red. A. Szadok-Bratuń, Wrocław 2009, s. 183-193.
- 23 Zob. M. Woźniczko, *Światowy Dzień Celnictwa*, „MPCiP” 2004, nr 3.
- 24 W. Taras, *O orderach i odznaczeniach państwowych*, „Causus”, lato 2011, s. 37.
- 25 Por. Ustawa z dnia 8 stycznia 1938 r. o ustanowieniu medalu „Za Długoletnią Służbę” (Dz.U. z 1938 r. Nr 3, poz. 11).